

VARIANTNOST V PRIHODNJEM SLOVENSKEM PRAVOPISU (S POUĐARKOM NA PRAVOREČJU)

Hotimir Tivadar

Uvod

V tem poglavju pravopisne (in pravorečne) monografije skušamo ovrednotiti normiranje knjižnega jezika na Slovenskem preko konkretne analize določenih kodifikacijsko problematičnih primerov (npr. *ebola*). Pri tem se bomo ozrli predvsem na problem variantnosti govornega knjižnega jezika in njegovega razmerja do pisnega jezika. Želimo ponuditi nekaj smernic za ustrezno obravnavo slovenskega govornega jezika in njegove knjižne norme glede na različne položaje v javnem govoru, poleg tega pa s konkretnimi primeri osvetlimo nekatere variantne primere in principe opredelitve knjižne norme, tudi nujne in smiselne variantnosti tako naglasa kot fonemov, ki spremlja narečno in družbeno razslojen slovenski jezik. Če smo v prejšnji monografiji *Pravopisna stikanja* (2012) govorili o eni od stičnih točk (distinktivni značilnosti) slovenske knjižne izreke, tj. pisanosti, bo v tej monografiji poudarek na različnosti in problemu variantnosti, ki je pravzaprav skupna lastnost vseh govorcev slovenskega jezika. Naš namen pri kodifikaciji knjižne izreke mora biti opis realnega stanja in določitev sodobnega pravorečno-glasoslovnega sistema, obenem pa tudi upoštevanje ustreznega izgovora v različnih govornih položajih – ločevanje javnega in zasebnega je pri danes zelo sproščenem javnem govornem diskurzu vprašanje, na katero moramo vedno znova odgovarjati.

1 Metode in cilj

Osnovna metoda tega dela monografije je kontrastivnoanalitična razprava o izhodiščih govornega knjižnega jezika, pri čemer obravnavamo tudi kodifikacijo v preteklosti in sedanjosti, natančneje pa določena spoznanja češkega jezikoslovja z začetka 20. stoletja (skozi prizmo sodobnih jezikoslovcev) povežemo s slovensko pravorečno situacijo. Izpostavljena je osnovna funkcija kodifikacijskih priročnikov za govorni jezik, predvsem primernost za uporabnike slovenskega jezika v formalnih govornih položajih. Teoretične predpostavke smo ponazorili s konkretnimi primeri, ki smo jih preverjali tudi med študenti ter drugimi (profesionalnimi) uporabniki govornega jezika – igralci in napovedovalci (spikerji) (perceptivna analiza); določene primere smo preverili še v Korpusu govornega slovenščine (GOS).

2 (Ne)vpliv geografsko določenega govora na knjižni jezik

Pogovorni jezik bi moral biti za vso Slovenijo kolikor toliko enoten. Šele za posnemanje vsakdanjega govorjenja kaže določiti tudi njegove pokrajinske inačice, npr. ljubljansko, gorenjsko, osrednještajersko, sev.-vzh. štajersko, primorsko, morda tudi koroško [...] Kakor zbornemu jeziku je tudi splošnopogovornemu jeziku njegova najnaravnejša podlaga jezik zemljepisnega, političnega in kulturnega središča Sloveniji, tj. jezik Ljubljane in okolice. (Toporišič leta 1979 o prostem govoru zbornega jezika, *Slovenski knjižni jezik* 4, str. 63)

Te Toporišičeve besede vodijo v smer živega splošnopogovornega oz. knjižnopogovornega jezika, ki ga določa središče Slovenije.¹ Toporišičevo poudarjanje osrednjeslovenske govorice moramo razumeti kot protest proti pretirani naslonitvi na pisni jezik in zastarelosti aktualnega opisa v šestdesetih letih 20. stoletja (Toporišič 1976; 1962), pri čemer se je njegova misel dopolnjevala z Voduškovno mislijo o pretirano okostenelem in na pisni jezik iz preteklosti naslonjenem knjižnem jeziku, ki se mora oživljati preko vseslovenskega intelektualnega pogovornega jezika – »občevalnega« jezika (Vodušek 1950; 1959). Usmeritev in največji razvoj v narodovem središču je naravna danost slovenskega nacionalnega prostora in tudi knjižnega jezika, pomemben pa je tudi vseslovenski značaj slovenščine, ki ga poudarja SSKJ, tudi SSKJ 2 (prim. Tivadar 2012a; 2012b; 2014). Knjižni jezik je primarno vezan na pisni jezik, iz katerega pravzaprav izhaja (Nebeská 1996: 27–30), in živi torej v obeh jezikovnih kodih, ki vplivata drug na drugega (prim. Stabej 2008; Tivadar 2003).

2.1 Slovensko pravorečje in knjižni jezik

Osnovne teoretične predpostavke glede kodificiranja knjižnega jezika, še posebej govornega jezika, se v slovenskem jezikoslovju v preteklosti pogosto niso dovolj natančno obravnavale. Pri tem pa ne smemo zanemariti del Helene Dobrovoljc (eno delo tudi skupaj z Natašo Jakop), kjer je bila problematika norme in predpisa, tj. kodifikacije, natančno in tudi polemično opredeljena – pravorečje se namreč srečuje s podobnimi problemi kot pravopis (Dobrovoljc in Jakop 2011), če omenimo samo misli avtoric na 22. strani: »Posebej opazen je primanjkljaj na **pravorečnem** področju, kjer je pomanjkanje obsežnejšega korpusa govornih besedil pereče ne le zaradi vedno večje »normotvornosti« govornega jezika [*to navajata po Stabej in Vitez 2000*], temveč tudi zaradi avtentičnosti pravorečnih podatkov.« Pri tem omenita takrat in še danes novi korpus GOS, ki pa je po njunem mnenju zaenkrat še premajhen za osnovo normiranja govornega jezika. Pri Korpusu govornega slovenščine GOS (www.korpus-gos.net/) je treba poudariti predvsem njegovo temeljno korpusno leksikalno usmeritev, in sicer ne gre za pravorečno-fonetični korpus, niti ni njegov namen biti podlaga pravorečnim in fonetičnim analizam, ampak je tudi ta korpus namenjen predvsem leksikalnim raziskavam. Predvsem bi moral biti večji, kot pravita avtorici, in drugače, bolj govorno-pravorečno zasnovan. Osnovno vprašanje, ki si ga moramo pri tem zastaviti, pa je: kaj je podstava govorne-

1 Toporišič sicer v dokumentarnem filmu (RTV Slovenija 2011) izpostavi pomen učenja knjižne slovenščine vseh slovenskih govorcev, vrne pa se tudi k svojim izvirom, k svojemu narečju.

nega knjižnega jezika (prim. Verovnik 2008)? Pri tem se lahko spet vrnemo k monografiji prej omenjenih avtoric (prav tam: 23), ki pravita, da naj bi bil osrednjeslovenski prostor normodajalen, kar je Toporišičeva usmeritev iz *Slovenske slovnice* (1976–) in *Slovenskega pravopisa* 2001. Tovrstno usmeritev zlasti pri določanju naglasa, še posebej tonemskega, zaznamo tudi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, ki je poudarjal tudi vseslovenski značaj slovenskega knjižnega jezika, tudi govornega. Ne smemo pa zanemariti Toporišičeve osnovne intence, da se knjižnega jezika moramo vsi priučiti, kar se je pokazalo v uvodu v učbenik *Slovenski knjižni jezik 1*, prve izmed štirih knjig, ki so bile podlaga *Slovenski slovnici* (Toporišič 1965: 5–7): »Na delo sedaj! Bolj si boš prizadeval, več boš pridobil!« (prav tam: 7)

Glede določitve ustrezne (in ne samo »naravne«) podlage za govorno knjižno normo se moramo vrniti k osnovnim značilnostim knjižnega jezika iz češke teorije knjižnosti, ki jih je v svoji knjigi strnila Iva Nebeská (Nebeská 1996), na Slovenskem pa je bilo to pogosto le parcialno prevzeto. Načeloma so namreč na Slovenskem (Toporišič in drugi) ustvarjalci *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* v sedemdesetih letih 20. stoletja sprejeli samo povod, zakaj je nastala teorija knjižnega jezika:

V začetku 30. let [20. stoletja] je praška funkcijska lingvistika nastopila s premišljenim programom skrbi za knjižni jezik, katerega cilj je bil knjižni jezik približati sočasni rabi (uzusu). [...] Pojem jezikovna norma je bil v češki teoriji jezikovne kulture nekaj desetletij ključni pojem (Nebeská 1996: 7).

Takrat je bil na Češkem, deloma je tako tudi še danes, velik prepad med mlado »občno češčino« in zastarelim »knjižnim jezikom«. Pri tem moramo izpostaviti, da je bil razvoj slovensčine drugačen, vključujoč, tudi z »novimi oblikami« (Breznik 1982: 87), res pa je bil, tako kot na Češkem, tudi na Slovenskem konec 19. stoletja vpliv pisnega jezika zelo velik (prim. problematiko l-kanja in prvo Župančičevo pravorečno razpravo 1912), kar pa se je skozi desetletja ustrezno spremenilo. Po letu 1970 se je na primer začel sproščati 2. program Radia Ljubljana z oddajo Val 202, ki je kasneje prerasla v celoten 2. program, danes najbolj poslušano radijsko postajo na Slovenskem – Val 202 [val dvesto dva].² Tudi to dokazuje spremenjene okoliščine v slovenskem prostoru, ki z govornim knjižnim jezikom živi in se več ne bojuje revolucionarno proti njegovi pisni določenosti. Norma je implicitna, kar pomeni, da je normo potrebno spozna(va)ti iz rabe; to prispeva k dvigu jezikovne kulture (norma tudi ni tako zavezujoča kot kodifikacija). Implicitnost je sicer razumljena kot nezavedna značilnost knjižne norme, vendar je potrebno poznavanje norme, da bi lahko bila zakodificirana. Kot normativna naj se razumejo jezikovna sredstva, ki so običajna v zavesti pripadnikov določenega jezika. Zato moramo priključiti še en izraz iz češke teorije knjižnega jezika, in sicer raba, *uzus*. Kodifikacija, kot zunajjezikovna danost, mora biti le spremljevalec, pomočnik, »običajen« priročnik, in ne nasilna »intervencija« (Starý 1994). Karkoli torej določimo, mora biti spoznano iz rabe.

2 Nekateri lektorji so to »nepravilno« obliko preganjali, vendar je preživela vse poskuse jezikovne intervencije.

V tretjem tisočletju na Slovenskem ne moremo več govoriti o okornem in komaj živem knjižnem jeziku, ki se mora še razvijati – celotno šolstvo v slovenskem jeziku in več kot 100 govornih medijev prav gotovo priča o življenju in živahnosti slovenskega knjižnega jezika.

Drugi teoretični vidik, ki ga moramo izpostaviti, je sicer v javnosti stalno prisoten, dejansko pa v strokovnih člankih sodobnih slovenskih jezikoslovcev le redko izražen občutek neznanja, strahu pred javnim nastopanjem.³ Slovenski jezik je bil pogosto podvržen zelo visokim merilom, knjižna zvrst je bila tista najvišja oblika, »[n]ajvišji družbeni položaj kakega jezika« (Toporišič 1992: 83, geslo *knjižni status jezika*).⁴ Vendar knjižna jezikovna zvrst ima svojo normo večinoma sestavljeno iz podobnih parametrov kot druge zvrsti, drugačna pa je funkcija. Praški knjižnoteoretični jezikoslovci (vodilni med njimi B. Havránek, 1963 (1969)) so pri opredelitvi knjižnojezikovne norme poudarjali predvsem naslednjih 8 parametrov knjižnojezikovne norme, ki je jezikovno inherentna, torej del jezika samega: 1. Ustaljenost, 2. Obveznost, 3. Enotnost, 4. Priučenost, 5. Pisnost, 6. Prestižnost, 7. Pravilnost, 8. Implicitnost (Nebeská 1996: 17–30). Vseh značilnosti tukaj ne bomo na široko razlagali, zavedati pa se je treba, da so vse med sabo spete in ne more biti le ena značilnost prevladujoča, pa čeprav je še tako pomembna. In živ knjižni jezik je načeloma spreminjajoč in zaradi tega tudi prihaja do variantnosti. Zaradi različnih vplivov prihaja do sprememb, ki pa so vsaj pri kodifikaciji, ki je značilna le za knjižni jezik, kot pri vsaki zakonodaji, načeloma postopna, pri tem pa se lahko pojavi več variant. Moramo pa upoštevati tudi obstoječo kodifikacijo, ki je vplivala na večino javnih govorcev, še posebej na javni radio (Šeruga Prek in Antončič 2003).

Za konec tega poglavja mogoče samo razmislek o enotnosti, ki je v jezikoslovju pogosto pomenila težnjo po enovariantnosti – že Vilem Mathesius je govoril o prožni stabilnosti (ustaljenosti), kar obenem vključuje tudi variantnost, ki je torej nekaj običajnega, seveda pa mora biti spoznana iz rabe. Torej mora biti običajna pripadnikom neke (nacionalne) skupnosti, v slovenskem primeru pa ima veliko vlogo regionalna in socialna raznolikost, ki pomeni tudi fonetično-fonološko različne sisteme. Mathesiusova *prožna ustaljenost* je pojem za skladnost normativnosti kot obveznosti in spreminjanja norme (jezika samega). Na ta način se potem tudi ne izloča variantnosti, kar bo še posebej vidno pri naših konkretnih primerih (fonem /v/ in različne naglasne variante). Mathesius je uvedel ta izraz, ker se je zavedal, da pretirana stabilnost privede do osiromašenja izraznih možnosti jezika, zato naj bi prožna ustaljenost omejevala in »odstranjevala le nefunkcionalna nihanja« (o tem več Mathesius 1932; nav. po Nebeská 1996: 28).

3 Dodatna težava ostaja že omenjeni strah pred govorom v slovenščini (Tivadar 2003b), kar potem vpliva tudi na izbiro celo jezikovnega koda, ko je že izbor določenega tujega jezika, ne glede na znanje, obravnavan kot svetovljanski (mnenje A. Vidovič Muha v *Intelekti*, 18. 7. 2006). Pri tem je strah gotovo posledica tudi dejanskega znanja, ki izhaja iz netradicije slovenskega govora v javnosti in državnih institucijah.

4 Tudi naravna, živa govorna podstava knjižnega jezika naj bi izhajala iz okolja »z največjim prestižem, slovenski v Ljubljani in širšem mestnem okolju okrog nje« (Toporišič 1992: 83; prim. Tivadar 2010a).

2.2 Enotnost zapisa in knjižnosti

Enotnost jezikovne norme še najbolj natančno opiše Havránek (1969), ki jo opredeli kot imanentno značilnost knjižnega jezika:

[K]njižni jezik je skupni način izražanja narodnega občestva (Nebeská 1996: 22).⁵

K temu moramo kot pomemben postulat za ustrezno kodifikacijo dodati Mathesiusovo prožno ustaljenost. Slovenski pisni jezik je bolj ali manj ustaljen že od preloma 19. in 20. stoletja, medtem ko se je govornjeni knjižni jezik bolj ali manj poenotil na prelomu 20. in 21. stoletja (prim. Tivadar 2010a; 2010b; 2011; 2012a; Jesenšek 2010), in sicer predvsem preko rabe v medijih in šolstvu, konec 20. stoletja pa tudi na ravni družbenopolitičnih institucij. Govornjeni jezik je po svoji naravi bolj živ, manj stabilen in ga je zaradi tega težje zamejiti oz. mora obstajati večja toleranca pri določanju norme, kar zahteva upoštevanje različnih variant.

2.3 Prestižnost in naravnost, javnost in zasebnost

Sama uporaba govornjenega knjižnega jezika v pogovoru je pogojena s prestižnostjo, namenom »lepo«, kultivirano govoriti ter pokazati svojo izobraženost in kulturo, obenem pa s knjižnim jezikom lahko izrazimo tudi distanco, formalnejši odnos do sogovorca.⁶ Zato se v javnem položaju, v katerem se načeloma oblikuje pisni jezik, načeloma govori knjižno, seveda pa je to odvisno tudi od zahtevnosti vsebine – z zahtevnostjo se pisna priprava in s tem knjižnost poveča – in uradnosti položaja, ki pa je tudi načeloma povezan s pisnimi besedili, kar spet zahteva knjižni jezikovni kod. Pri tem se mora tudi fonetično reducirana govornica Ljubljane in okolice prilagoditi, saj je potrebna tudi vsebinska nedvoumnost (prim. [urəd]), če pustimo ob strani regionalno določenost, ki izraža subjektivni odnos tako govornika kot poslušalca/gledalca. Seveda pa se v sodobnih govornih medijih pojavljajo najrazličnejši resničnostni šovi, preko katerih prodira v sfero javnega različna tematika in tudi govorno zelo različna podoba. Temu se potem prilagajajo tudi druge, celo informativne oddaje (Lengar Verovnik 2013). Predvsem pri informativnih oddajah bi lahko govorili o manipulativni funkciji televizije, saj ta na privlačen in všečen način želi podati objektivno vsebino. Voditelji, ki so bralci novic, imajo vlogo oznanjevalca (Luthar 1998), ki mu moramo verjeti, saj nas gleda naravnost v oči, kar mu omogočajo sodobni TV-bralniki (»trotlbobni«), nameščeni skoraj na vsaki kameri. Vseh najrazličnejših govorcev, tako dialektalno, sociolektalno kot tudi individualno zaznamovanih, ne moremo upoštevati. Pomemben temelj in osnova pri kodificiranju knjižnega jezika v drugem desetletju 3. tisočletja morajo biti

5 Pri tem zavedamo, da je seveda možen tudi drugačen odnos in pogled na pomen in podobo knjižnega jezika, še posebej ko gre za odnos do standardnega jezika v smislu njegove prestižnosti (Skubic 2003; 2005). Tukaj smo izpostavili smiselnost kodifikacije in knjižnosti.

6 O distanci in prestižnosti, ki se ustvari z uporabo knjižnega jezika v zasebnem govornem položaju, je predavala Iva Nebeská 8. 4. 1998 na Karlovi univerzi (Tivadar 1998); z uporabo knjižnega jezika v vsakdanjem pogovoru zaradi neobičajnega govornega položaja (nejavnega) ustvarimo »uradno razdaljo«. Razdaljo pa povečuje tudi prestižna narava knjižnega jezika, ki v zasebnem pogovoru ni potrebna niti ne običajna.

tudi aktualni jezikovni priročniki (pravopis, slovar knjižnega jezika in tudi slovnica), ki jih upoštevajo uporabniki jezika, še posebej odkar so akademjski slovarji in pravopis splošno dostopni na.⁷ Aktualni pravopis (in slovar) preko uporabnikov vpliva na sodobni slovenski govor, saj ga upoštevajo in uporabljajo učitelji (slovenisti in neslovenisti) s svojimi učenci in dijaki ter novinarji in napovedovalci javnega radia (Šeruga Prek in Antončič 2003) in televizije, pa tudi drugih radijev in televizij, ki imajo velik vpliv na gledalce/poslušalce ter bodoče in sedanje javne govorce. Govorjeni jezik namreč živi polno življenje, o čemer priča slovenski govor na vseh nivojih slovenske družbe. Seveda pa je kodifikacija v jeziku najboljša, ko je čim bolj sodobna.

3 Variantnost v govorjenem knjižnem jeziku

Pri razpravljanju o variantnosti govorjenega knjižnega jezika je najpomembnejša predvsem opredelitev knjižnega jezika kot primarno pisnega jezika. Slovenski knjižni jezik je prav zaradi tega bil v *Slovenski slovnici* opredeljen kot neke vrste okostenel jezik, ki ga je treba oživljati. Še posebej v sedanjosti pa se pozablja na to, da je govorjeni knjižni jezik sam po sebi vezan na pisni knjižni jezik, predvsem pa da v sedanjosti zares živi v sožitju s pisnim jezikom, v medijih še posebej preko TV-bralnikov in različnih drugih pripomočkov; dejansko ga v veliki meri določa pisni jezik, kot govor pa seveda ima svoje značilnosti. Zato v govorjenem knjižnem jeziku vsekakor ni pretirana variantnost nujna niti zaželeno.

V slovarskem delu SSKJ in SP 2001 imamo množico različnih kvalifikatorjev, ki pa le redki opredeljujejo tudi glasoslovne in predvsem naglasne variante. Pretežno so to kvalifikatorji *ali*, *in*, *tudi*, opredeljeni pa so kot *posebne oznake*, če navajamo pravopis (SP 2001: § 1066).

Kvalifikator *ali* pomeni povsem enakovredno dvojnico in je vezan načeloma na razlikovanje med naglašeno oz. nenaglašeno v zloženkah in sestavljenkah (SSKJ):

a... *ali* à... predpona v sestavljenkah (ä)
astro... *ali* ástro... prvi del zloženek
pol... *ali* pól... [poŭ] prvi del zloženek
za... *ali* zà... predpona ipd

načeloma pa niti ni vezan na glasoslovje:

z... *ali* z... in iz... *ali* z... tudi iz..., pred nezvenečimi soglasniki
s... *ali* s... in iz... *ali* s... tudi iz..., pred s, š, z, ž se... [sə in se] predpona.

Drugi kvalifikator je *in*, ki naj bi glede na SP 2001 zaznamoval manj navadno dvojnico (krožiti *in* króžiti; § 1066), medtem ko v SSKJ (tudi v SSKJ 2) *in* pomeni enakovredno dvojnico, ki pa tudi načeloma ne označuje izgovornih variant fonemov oz. jih v določenih izpričanih variantah (npr. vl-, vr- *in* wl-, wr-) pogrešamo.

7 Portal Fran <<http://www.fran.si>> omogoča iskanje po različnih priročnikih, tudi kodifikacijskih, pri čemer pa so vsaj SSKJ (in SSKJ 2) in SP 2001 z normativnega vidika potrebni posodobitve – določene aktivnosti v slovenskem jezikoslovnem prostoru (tudi na SAZU) že potekajo, vse pa bo seveda odvisno od podpore različnih deležnikov.

Omeniti moramo še kvalifikator *tudi*, ki načeloma pomeni izginjajočo oz. prihajajočo varianto, tudi pri (primeri iz SP 2001):

dél -a [tudi -u]

pól... [-u *tudi* -l] prvi del podr. zlož. (ô) pólfinalíst

popotovánje *tudi* popótovanje -a s (â; ô)

Odločitev, ki se nakazuje sama po sebi, če sledimo strukturalnemu binarnemu (+/-) sistemu minimalnih parov, je omejitvev le na dva kvalifikatorja, ki bi opredeljevala vse glasoslovne variante, tako nadsegmentne kot segmentne:

- a) kvalifikator *in*, ki bi nakazoval enakovrednost, kar je že ustaljeno v SSKJ (in SSKJ 2) (tip **meglà** -è in mègla -e [mæg], **dvánajst** in dvanájst -ih;⁸ vlada [vl- in wr-]);
- b) kvalifikator *tudi*, ki bi opredelil bodisi izginjajoče bodisi prihajajoče neprevladujoče variante (tip **popotovánje** *tudi* popótovanje -a; **dél** -a [tudi deù]).

Če pa se vrnemo k prejšnjim pravopisom, ugotovimo, da je tudi pravopis iz leta 1962 želel »zapovedovati«, čeprav je bila njegova vloga glede na SP 1950 bolj usmerjevalna in ne prepovedovalna. Leta 1962 je bilo na str. 8 *ljudsko izposojeno* označeno z zvezdico (*), puščica (→) je pomenila ne najbolj domačo in najboljšo rabo, medtem ko je ničla (°) pomenila knjižno nedovoljeno.⁹ Prava variantnost pa je bila v SP 1962 zaznamovana s poševnico (str. 7), ni pa bilo dveh vrst dvojnic, bolj primerne in manj primerne, kot v SSKJ in SP 2001 (vsaj na Radiu Slovenija so mnogi napovedovalci (spikerji) SP 1962 zaradi slovarskega dela uporabljali vse do leta 2001).¹⁰ Glede variantnosti pa je zanimiv uvod v pravopis iz leta 1950 (navodilo in pravila), kjer na strani VI piše: »Pismene, govorne in akcentske dvojnice, ki jih raba in govor še nista izenačila, so zapisane druga poleg druge.«¹¹

Ob načelni večji razslojenosti, na Slovenskem tudi narečni, govorjenega jezika je variantnost sicer nujna, pretirana (negativna, prepovedovalna) preskriptivnost pa neustrezna; v svarilo so nam medijske razprave npr. ob neustreznem naglasu števnikov *dvanájst*, *trinájst* v SP 2001, ki je predpisal le eno varianto, pa še ta ni bila osrednjeslovenska, tj. ljubljanska: osrednjeslovenski govornici (spikerji in učitelji govora) in medijski govornici se niso sprijaznili s to neobičajno varianto, obenem pa bi variantnost, tj. manjša absolutnost, prav gotovo preprečila tako burne odzive

8 V Breznik-Ramovševem pravopisu iz leta 1935 je bil le en naglas *dvánajst* (Breznik-Ramovš 1935: 51). Temu sledi radijska norma, ker naj bi bila izpostavljena bolj pomenskopoudarjalna, tj. besedilna funkcija naglasa.

9 Večina kvalifikatorjev, ki se med drugim nanašajo tudi na pogostost rabe, tudi tistih zelo prepovedujočih (* prepovedano, ° nepravilno, → odsvetovano), načeloma ni glasoslovno določujočih, kar je še en dokaz zapostavljenosti pravorečja v pravopisnem priročniku. Paradoksalno je, da se je pravopis leta 2001 na ravni oznak vrnil v to negativno preskriptivnost iz sredine 20. stoletja.

10 SP 1962 glej tudi na <<http://www.trojina.org/pravopisi/ebooks/pravopis1962/pravopis1962.html#/7/>>.

11 Naglasna znamenja so razložena od XVIII. do XIX. strani (SP 1950), kar kaže na dolgo tradicijo uporabe teh še danes aktualnih znamenj.

(Jurgec in Tivadar 2003; Tivadar 2010a; Toporišič 2002; 2004). K enakovredni dvojničnosti, tudi teh števnikov (12–19), je težil že SSKJ (in tudi SSKJ 2) in dobre prakse ni dobro spreminjati.

4 Sodobna pravorečna kodifikacija na podlagi analize nekaj pravorečno zanimivih besed

Osnovna težava pri določanju sodobne norme jezika je ustrezno gradivo. V prvi vrsti se osredotočamo na aktualne priročnike, in sicer na *Slovenski pravopis* 2001 in SSKJ ter na drugo izdajo SSKJ (2014), ki uporabnikom dajejo informacije o pravorečno ustreznem govoru (predvsem naglasu in izgovoru). Vsaj na vsakih 15 let je na Slovenskem glede na izhajanje pravopisa v letih 1899–1962 (1970) bil nujen ponovni premislek glede osvežitve knjižne izreke v kodifikacijskih priročnikih, nikakor pa pri tem ni treba a priori vseh že dognanih spoznanj, torej kodifikacije, spreminjati. Za primer lahko vzamemo opredelitev pravorečja v SSKJ 2 (§ 10, str. 26): »Pri določanju izgovora je praviloma upoštevano vse slovensko ozemlje, predvsem pa osrednji del z Ljubljano; upoštevana je tudi tradicija. Tonemske oznake se naslanjajo na knjižni govor ljudi, doma z osrednjih območij s tonemskim naglaševanjem, zlasti v Ljubljani.«

To stališče je dovolj nacionalno (»vse slovensko ozemlje«) in neabsolutno (»zlasti«), kar je primerno slovenskemu knjižnemu jeziku, sprejemljivo pa mora biti tudi za čim širšo slovensko skupnost, ne glede na družbeni položaj. Prav tako opredelitev naglasno-pravorečnih kvalifikatorjev *in* ter *tudi* v SSKJ 2 (§ 33, str. 29, § 120 in 123, str. 35), ki označujeta »enakovredno« (*in*) oz. »manj navadno« (*tudi*) naglasno-izgovorno dvojnico,¹² ter označevanje naglasa s tradicionalnimi naglasnimi znamenji (jakostnega, že od SP 1950, in tonemskega) je za splošnega uporabnika ustrezno. Prav tako npr. prenovljeni slovar prinaša tudi glede na naše študentske ankete ustrezne posodobitve pravorečne norme (áneks tudi anéks -a m (â; ê), v SSKJ in SP 2001 je bila samo sedaj manj običajna varianta *anéks*). Osnovni problem prenovljenega SSKJ 2, SP 2001 in *Slovenske slovnice*, ki vsaj med slovenisti še vedno velja tudi za kodifikacijski priročnik, pa je (ne)sodobno in (ne)razvidno gradivo, zato je nujna prevetritev celotnega pravorečja.

4.1 Usmeritev in metodološko-tehnološka podprtost pravorečne kodifikacije

Če je v SSKJ Jakob Rigler s sodelavci naglasno(-pravorečno) problematiko razreševal z anketami (govornih posnetkov je bilo takrat še sorazmerno malo, predvsem pa so bili težje dostopni in (ne)uporabni) in so ankete izvajali s pomočjo anketnih listov in (samo)branja ter označevanja naglasov, pogosto na osnovi občutka sicer kompetentnega anketiranca, imamo danes na voljo več tehničnih sredstev: lažje je posneti gradivo, ki ga potem otestiramo na več anketirancih; danes je možno tudi spletno zvočno anketiranje. Pri tem moramo poudariti (poleg objektivizirane slušne analize, tj. perceptivnih testov, Tivadar 2004; Huber 2006) tako anonimizacijo govorcev kot tudi sledljivost (prim. Tivadar 2008; 2010a); oddaje in govorniki, ki jih analiziramo,

12 Primeri: (§ 33 (*flómáster* in *flómáster*, *glóba* tudi *glóba*, *malvazíja* in *malvázija*, *iskálka* [*iskauka* in *iskalka*], *abonènt -ènta* tudi *-énta* ...; SSKJ 2014: 29)

morajo biti jasno opredeljeni, zagotovljena mora biti sledljivost (označen mora biti vsaj *spol, izobrazba, starost, regionalni izvor, izkušnje* in *govorna usposobljenost (dolgotrajna prisotnost v medijih)* ter *poslušnost oddaje (govorca)*, kar zagotavlja vpliv na govorce jezika; Tivadar 2008). Pri tem pa mora fonetik oz. pravorečnik tudi prepoznati kakovostno artikulacijo, da izloči oz. ustrezno opredeli govorce z npr. dialektalno zaznamovanim govorom ali govorno-tehnično neustreznim izgovorom (npr. sesljanje ...). Izoblikovan je bil tudi sodobni govorni korpus (GOS), ki ponuja več primerov (več na <<http://www.korpus-gos.net>>). Vendar pri analizi pravorečno problematičnih besed ugotovimo, da nam ponudi malo »problematičnih« primerov in rešitev (prim. Šuštaršič 2012). Smiselno bi bilo pripraviti fonetično-pravorečni korpus, predvsem pa preko specializiranega raziskovalca govora redno spremljati pravorečno problematiko – v smislu posebne *pravorečne svetovalnice* –, kar sedaj do določene mere opravlja *Jezikovna svetovalnica*, ki je primarno »zadolžena« za pravopisno problematiko.

4.2 Obravnava naglasnih variant (dvojnic)

Geografska in naglasna raznolikost je danost slovenskega jezika, knjižna zvrst pa se zaradi načelne enotnosti variantnosti izogiba. Zato je potrebno tudi glede na prožno ustaljenost knjižnega jezika upoštevati utemeljene (dokazane) variante, nikakor pa ne preveč variant.

4.2.1 Primer *mezda*

Če preverimo dvojničnost na osnovi naglasa besede *mezda*, ki je v SSKJ (tudi SSKJ 2) četvernica (**mèzda** -e in *mezda* -è in *mézda* -e in *mêzda* -e [prvi obliki *məz*] ž (ǣ; ä; ě; ē; é)), je v SP 2001 le še dvojnica (*mèzda* -e in *mézda* -e [prva oblika *mə*] ž (ǎ; ä; ě; ê)). V Korpusu GOS¹³ najdemo le dve pojavitvi (*mézda*) neznanega govorca znanega glasu na Radiu Slovenija.¹⁴ In kaj je sedaj pravilno? Ali je neosrednjeslovenski govorec v korpusu lahko merodajen? Lahko, ampak njegov govor mora biti nezaznamovan in primerov neosrednjeslovenskih govorcev več. [*mezda*] z ozkim *e* izgovori govorec z značilno koroško intonacijo in poudarki, kar gotovo vpliva tudi na izgovor samoglasnikov, ki so v slovenskem jeziku že od Kopitarjevih časov urejeni na osnovi gorenjskega samoglasniškega sistema in niti Dolenjec Škrabec tega ni mogel spremeniti (Toporišič 1998: 593). Zato smo to preverili še z anketo. Na podlagi anketne analize študentov (47 študentov) prvega letnika slovenistike v letu 2014/15 so rezultati naslednji: 43 (92 %) *mézda*, 2 (4 %) *mèzda* in 2 (4%) *mêzda* [ə]. Torej bi bila kodifikacija na osnovi teh anket (in korpusa GOS) *mézda* tudi *mèzda* tudi *mêzda*.

4.2.2 Primer *ebola*

Mnoga neargumentirana mnenja v javnosti, da se moramo pri mnogih tujih imenih ravnati

¹³ <<http://www.korpus-gos.net/Concordance/Search?t=Standard&q=mezda>>

¹⁴ Govorec je bivši dekan Ekonomske fakultete iz neosrednje Slovenije, ki ima tudi narečno melodijo.

po angleški pisavi oz. izgovoru ali po kakšnem drugem svetovnem jeziku (prim. *tsunami*, kjer bi se lahko ravnali po angleški transkripciji, kjer je seveda *c* zapisan s *ts*; polemika ob temi *tsunami* na diskusijski skupini SlovLit na spletu, vir: SlovLit, *tsunami*), najbolj nazorno zanika primer izgovora boleznii oz. virusa *ebola*.

I. Glede na spletne angleške priročnike bi bilo tega treba izgovarjati:

- a) Oxford: i:'bəʊlə fi:və(r) (BrE); i:'bʊʊlə fi:vər (NAmE) **ali** ə'bəʊlə fi:və(r) (BrE); ə'bʊʊlə fi:vər (NAmE) (<<http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ebola-fever>>)
- b) Cambridge: UK: /i'bəʊ.lə/; US: /-boʊ-/ (<<http://dictionary.cambridge.org/pronunciation/british/ebola>>)

II. Če pa bi sledili francoskemu jeziku, ki prevladuje v mnogih afriških državah, kjer je ebola izbruhnila, bi moral biti naglas na zadnjem zlogu, in sicer: [ebo'la] (nenaglašeni ozki /e/, naglas pa na zadnjem zlogu) (<http://www.larousse.com/en/dictionaries/english-french/Ebola/831582>).

III. V sodobnih slovenskih (in tudi mnogih svetovnih) medijih pa je sedaj prevladujoč izgovor naglašena ozkega /e/, torej ébola, kar je bilo podprto (in vplivano) tudi s spletnim virom (Emma Saying, vir: YouTube), kjer je predlagan variantni izgovor *èbola* ali *ébola* (<https://www.youtube.com/watch?v=ikNZ83FoefA>).¹⁵ Slovenski izgovor bi v teh dveh variantah bil glede na Toporišičevo *Slovensko slovnico* le z ozkim in naglašnim /e/, ki se načeloma izgovarja (prav tako tudi ozki /o/) v »vseh prevzetih in v na novo napravljenih besedah« (Toporišič 1991: 45), torej **ébola**.

4.2.3 Obravnava segmentnih (fonemskih) variant

Pri izgovoru posameznih variant in fonemov je precej odprtih pravorečnih primerov. Na tem mestu bi poudarili najprej izgovor vzglasnega korenskega /v/ pred jezičnikom l in r (vl-/vr-), ki je bil na podlagi sodobnega medijskega gradiva ponovno raziskan (Gošte 2012; uporabljeno v Tivadar 2013). Sicer je že SP 1962 pred l, lj in r dopuščal zobnoustnično izgovarjavo, se pravi [vl-, vlj-, vr-], kasneje pa se je v medijih tudi pod vplivom Toporišičeve dvoustnične u-jevske norme (SS 1976; SP 2001) pojavil tudi problem izgovora zložnega [ul-/ur-], kar so potem kot 2. najpogostejšo napako zaznale ankete RTV Slovenija v devetdesetih letih 20. stoletja (Tivadar 1999). Omenjene novejšje raziskave (Tivadar 1999; Gošte 2012; Tivadar 2013) pa kažejo na to, da je najpogostejši zobnoustnični (labiodentalni) izgovor [v]reme: mediji in neosrednji ter neseverni del Slovenije, sledi pa mu variantni izgovor [wl-/vl-, wr-/vr-], nikakor pa ne zložne (zaznamovane) u-jevske variante.¹⁶ Kodifikacija bi torej bila: [vl]ada in [wl]ada oz. [vr]eme in

15 Za sodobni razvoj jezika in vpliv na uporabnika je treba poudariti, da je ta spletna stran prvi zadetek na zahtevo »ebola pronunciation« v Googlu.

16 Pri tem moramo poudariti, da je tudi v osrednji Sloveniji pogost zobnoustnični izgovor, še posebej je to izrazito pri imenih, npr. *Vladimir*, kjer se izgovarja samo ta varianta (prim. Tivadar 1999). Že Škrabec je v teh primerih zagovarjal zobnoustnični izgovor (Škrabec v *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* 1870 in v poznejših razpravah, npr. *Naša fonetika v prozi in poeziji*, *Cvetje* 30, 8. zv., str. 521), kar delno izpostavi tudi Toporišič (2003).

[wr]eme; enakovrednost sicer manj pogoste variante ([wl-, wr-]) lahko utemeljimo s pogostim izgovorom med profesionalnimi govorcji, ki so zelo poslušani in vplivni govorcji (prim. Gošte 2012). Izgovora [u]reme, ki se govori predvsem v severnem delu osrednje Slovenije in severnem delu Slovenije in ki je bil dovoljen kot knjižna varianta [w] v SSKJ in SP 2001, pa glede na te podatke ne bi mogli predpisati kot enakovredno varianto.

Sklep

Torej lahko na osnovi povedanega zaključimo, da pogosto pridobimo verodostojnejše podatke na podlagi načrtnih anket ter individualnega poslušanja in analiziranja različnih govornih besedil v medijih, s točno opredeljeno problematiko, iz katere razbiramo rabo značilnih knjižnih govorcev.¹⁷ To seveda zahteva kompetentnega raziskovalca, ki pozna in živi s sodobnim slovenskim jezikom; še bolje pa bi bilo, da bi to bila skupina raziskovalcev.

Slovenščina je imela glede pravorečnih pravil precej težek standardizacijski proces (SSKJ, SP 2001), težko je tudi preverjanje realne rabe v geografsko razslojenem slovenskem svetu, tako s stališča preteklosti (narečja) kot tudi sedanjosti (narečja, sociolekti in vpliv tujih jezikov; Skubic 2005). Pri določanju knjižne norme moramo upoštevati tako rabo (ki jo preverjamo preko govornega korpusa, različnih pravorečnih znanstvenih člankov, predvsem pa preko slušnih analiz in anket) kot tudi kodifikacijo – SP 2001, SSKJ in SSKJ 2 (upoštevanje tradicije in jezikovnega sistema) –, ki vpliva in bo vplivala tudi na rabo. V novem pravopisu bo treba najprej preveriti (ne)uskklajenost z rabo, in sicer tako naglasne kot fonemske variante. Nekaj primerov, predvsem pa način obravnave smo nakazali v tem članku. Obenem pa moramo dodati sodobni opis glasoslovnega sistema in fonetični, mednarodno primerljivi zapis izgovora vseh besed, kar bi lahko bila dodatna informacija, ki bi bila narejena, če govorimo o e-izdaji, v dodatnem »oblačku«.¹⁸

Govorjeni knjižni jezik, ki bo opisan v novem pravopisu, mora zasledovati predvsem smer v čim širšo sprejemljivost kodificiranega govornega (knjižnega) jezika, z zavedanjem njegovega vseslovenskega značaja in upoštevanjem slovenske geografske (narečne) raznolikosti ter prizadevanjem za kakovost, razumljivost in primerno prestižnost. A prestižnost je le ena, nikakor pa ne edina značilnost knjižnega jezika, ki se v sodobnem življenju tudi korenito spreminja. Vse to pa zahteva vložek znanja več strokovnjakov z različnih institucij in konkretnega dela ljudi samo na tem, »pravorečnem« delu pravopisnega projekta.

17 Zato bo v prihodnosti nujno oblikovanje obširnejšega, predvsem pa v fonetično-pravorečne analize usmerjenega korpusa. In pri tem upoštevati tako izkušnje ob gradnji *Korpusa govornje slovenščine* (Zemljarič Miklavčič 2008; Verdonik in Zwitter Vitez 2011) in slovensko narečno razslojeno realnost kot tudi nacionalni vidik vseslovenskega knjižnega jezika, ki ima tudi že vsaj 20-letno življenje v vseh javnih položajih.

18 Prim. *Osnutek koncepta novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika* (predstavljeno na delovnem sestanku članov uredniškega odbora; <<http://www.sazu.si/novice/predstavitev-osnutka-koncepta-novega-slovarja-slovenskega-knjiznega-jezika-in-delovni-sestane-k-clanov-uredniskega-odbora.html>>).

Literatura in viri

- BREZNIK, Anton, 1982: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. *Jezikoslovne razprave*. Jože Toporišič (ur.). Ljubljana: Slovenska matica. 83–133.
- Diskusijska skupina SlovLit. Temi »tsunami« (2005) in »Allah« (2014). Vir: <<http://mailman.ijs.si/pipermail/slovlit>>
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Emma Saying. Vir: YouTube.
- GOŠTE, Anita, 2012: *Izgovor fonema /v/ v sodobnem medijskem govoru*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- HAVRÁNEK, Bohuslav 1932, 1963: *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. Studie o spisovném jazyce*. Praga: ČSAV.
- HUBER, Damjan, 2006: Percepcija samoglasniških opozicij pri dijakih pomurskih srednjih šol. *Jezik in slovstvo* 51/1. [71]–83.
- JESENŠEK, Marko, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21)*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–22.
- GOS = Korpus govornje slovenščine GOS = <<http://www.korpus-gos.net>>.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2013: Povej mi, kako zvenijo dnevnoinformativne oddaje, in povem ti, za kateri radijski program gre. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 241–246.
- LUTHAR, Breda, 1998: *Politika teletabloidov*. Ljubljana: Open Society Institute (Mediawatch).
- NEBESKÁ, Iva, 1996: *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Univerzita Karlova.
- RTV Slovenija, 2011: *Samotni hodec skozi neprijazni čas (portret akademika Jožeta Toporišiča)*, dokumentarni film, TV Slovenija 1, 9. oktobra 2011 ob 21.50.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Anton Breznik, Fran Ramovš (ur.). Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, 2001. Jože Toporišič idr. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SSKJ 1970–1991, ²2014 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SKUBIC, Andrej E., 2003: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. Ada Vidovič Muha (ur.): *Simpozij Obdobja 20*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 209–226.
- , 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- STABEJ, Marko, VITEZ, Primož 2000: Korpus govornjenih besedil (KGB). *Informacijska družba IS'2000: zbornik 3. mednarodne multi-konference, 17. do 19. oktober 2000*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 79–81.
- STABEJ, Marko, 2008: Kako pa govoriš!? (Spis o normi in normalnem). Primož Vitez (ur.): *Spisi o govoru*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete. 87–100.
- STARY, Zdeněk, 1994: *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠERUGA PREK, Cvetka, ANTONČIČ, Emica, 2003: *Slovenska zborna izreka. Priročnik z vajami za javne govorce (knjiga in zvočna zgoščenka)*. Maribor: Aristej.
- ŠKRABEC, Stanislav, 1870: O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi. (nav. po Jezikoslovna dela 4, 11–50; ur. J. Toporišič).

- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 2012: Tonski potek in mesto jedra v dopolnjevalnih vprašanjih v slovenščini: ponazoritev s primeri iz govornega korpusa Gos (vprašanja z zaimkom *kaj*). *Aktualna vprašanja slovarske fonetike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 25–33.
- TIVADAR, Hotimir, 2003: Aktualna vprašanja slovenskega pravorečja. Stanisław Gajda in Ada Vidovič Muha (ur.): *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. [281]–299.
- , 2004: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2. 17–36.
- , 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji/44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 24–35.
- , 2010a: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- , 2010b: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 25–35.
- , 2011: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. Marko Jesenšek (ur.): *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Maribor: Filozofska fakulteta. 80–91.
- , 2012a: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4. 587–601.
- , 2012b: Nevarna razmerja med pisnim in govorjenim jezikom. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja – razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: ZRC SAZU. 15–23.
- , 2013: Aktualna problematika sandhi v slovenščini. *Sandhi w językach słowiańskich* (ur. Anna Cychnerska). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 269–278.
- TIVADAR, Hotimir, JURGEC, Peter, 2003: Podoba govorjenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. [203]–220.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1962: Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962. *Jezik in slovstvo*. 138–143, 167–173, 206–211.
- , 1965: *Slovenski knjižni jezik 1*. Maribor: Založba Obzorja.
- , 1979: *Slovenski knjižni jezik 4*. Maribor: Založba Obzorja.
- , 1976, 1991 (*2000, *2004): Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- , 1998: *Življenje in delo p. Stanislava Škrabca. Jezikoslovna dela 4* (ur. J. Toporišič). Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 591–606.
- , 2002: *Radijci o Slovenskem pravopisu 2001*. <<http://www.zrc-sazu.si/pravopis/pdf/top-radijci-6.pdf>>
- , 2003: Eksperimentalnofonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti. *Slavistična revija* 51 (posebna številka). 119–140.
- , 2004: Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis. *Slavistična revija* 52/2. 209–227.
- VERDONIK, Darinka, ZWITTER VITEZ, Ana, 2011: *Slovenski govorni korpus Gos*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- VEROVNIK, Tina, 2008: Pogledi na javni govorjeni jezik v obdobju 1945–1991. *Jezikovna prepletanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 73–83.
- VODUŠEK, Božo, 1950: Pripombe k slovenskemu pravopisu. *Novi svet* V. 947–954, 1045–1052, 1149–1152.
- , 1959: Historična pisava in historična izreka. *Jezik in slovstvo* 4/7 (april 1959). 193–200.
- ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.